

UN NOU MÓN, UNA NOVA PROFESSIÓ

La caiguda del mur de Berlín, de la qual es compleixen vint-i-cinc anys,
vist per periodistes que van ser-ne testimonis

TEXT ANNA GALDON

El 9 novembre de 1989, els berlinesos posaven un punt i a part a la història d'Europa. En unes hores, queia el mur de Berlín, primer pas per a la reunificació alemanya i avantsala de la desfeta comunista. Vint-i-cinc anys després, no només ha canviat el món, la tecnologia i l'estabilitat global. També ho ha fet el periodisme.

El càmera que gravava Vicent Partal, enviat especial de Televisión Española-Catalunya a Alemanya, va donar-li pas per entrar en directe i explicar al món què estava passant a Berlín. Però el periodista no va poder reaccionar durant uns segons. Tot i tenir-ho preparat, no sabia com posar amb paraules la gran quantitat d'emocions a flor de pell que havia estat recollint les hores posteriors a la caiguda del mur. No podia assimilar que es trobés a l'Alexanderplatz, epicentre encara minat de la zona comunista. Era tan fort—recorda vint-i-cinc anys després. Estava superat. Pensava que aquell espai, feia vint-i-quatre hores era el lloc on podia començar un conflicte global. L'haguera trepitjat una bota militar del bàndol que no tocava, i desapareixia el planeta. Em va costar arrencar la crònica”.

Un bloqueig, una alegria continguda i una impressió que recorden tots els professionals que cobrien l'esdeveniment que marcaria el final del segle xx. “Senties verdaderament que estaves canviant el curs de la història”, detalla la periodista Rosa Montero, també present aquells dies a la capital alemanya.

L'Alexanderplatz, l'espai públic que millor representava la modernitat de l'Alemanya oriental, es convertiria en un dels punts clau d'aquella setmana històrica. N'hi hauria altres, com ara el Checkpoint Charlie, la porta de Brandenburg o la desèrtica Potsdamer Platz, emplaçaments testimoni d'aquells dies de centenars de retrobaments, abraçades i anècdotes úniques.

Per transmetre-les de la millor manera possible, Partal va decidir convertir l'emoció que es respirava en el fil conductor del seu reportatge per al programa *Panorama*.

"MÉS QUE PERIODISTA, ERES ESPECTADOR PRIVILEGIAT D'AQUELL ESDEVENIMENT, I HO EXPLICAVES AMB MOLTA EMOCIÓ" Eduard Sanjuán

El resultat es materialitzaria després de dues nits de feina esgotadora, quan ell i el seu càmera txec, Jan Kerhart, van poder enviar a Sant Cugat un reportatge d'uns vint minuts en el qual es prescindia de les paraules per donar pas a imatges, sensacions, veus originals i algun apunt, i que acabava amb el *Let It Be* dels Beatles. “Va haver-hi moltes crítiques al videoclip final”, puntualitza l'actual director de *Vilaweb*. “Era arriscat des del punt de vista televisiu, —afegeix— perquè posava el punt i final amb música i una parella ballant al ralenti, si bé era l'única manera d'ensenyar el que realment estava passant”.

"NO ESTÀVEM PREPARATS PER ENTENDRE-HO. ERA COM SI MENTALMENT HO TINGUÉSSIM PROHIBIT" Vicent Partal

Muntat en dues nits “eternes” en una fosca habitació de l'hotel on es trobaven alguns dels periodistes espanyols, el reportatge posava de manifest un canvi que es consolidaria amb els anys: el de la transmissió d'emocions i històries personals que, sense caure en el sensacio-

nalisme, aniria guanyant pes sobretot en la televisió, encara que també en la resta de mitjans periodístics. Llibert Ferrer, enviat especial i corresponsal de TV3 a l'Europa de l'Est durant els anys de la desfeta de l'URSS, recorda com, durant la guerra freda, el llenguatge i l'estil periodístic eren “d'un encarcament

terrible”. “El final del bloc soviètic es també el final d'un imperi, d'un somni, —afegeix— i es concreta en coses del dia a dia. La gent es queda sense calefacció o sense pensió, i explicar això també és molt interessant”. Aquesta nova fórmula més lleugera, abans reservada als grans reportatges i no a petites cròniques, començaria a despuntar aquells dies a Berlín i permetria una cobertura més amplia de la vida quotidiana i les experiències més personals.

Escenari d'algunes d'aquestes històries úniques van ser els diferents punts de control, com el Bornholmer Strasse, que ha passat a la història per ser el primer a obrir-se, aquella nit del 9 de novembre, i posar de manifest també la

confusió que regnava entre els *vopos*, els policies dels passos de la part oriental. Un milió de persones va creuar a l'oest per algun d'aquests punts aquell mateix dissabte. Un milió d'històries que periodistes d'arreu del món recollirien de manera quasi involuntària, tal com recorda des

PRESSEKARTE
für zeitweilig akkreditierte
Korrespondenten

Name Partal Montesinos, Vicent

Redaktion tve, Spanisches Fernsehen

Sitz Redaktion Barcelona

Diese Pressekarte ist gültig
vom 14. März 1990 bis 22. März 1990

in Verbindung mit dem
Reisepaß-Nr. V 9275186

Siegel Partal

A la primera pàgina, una imatge de 1989 d'un berlinès picant el mur. Sobre aquestes línies, un jove Vicent Partal informant per a TVE i el seu visat.

de Brussel·les Cristina Gallach, aleshores enviada especial per a *El Periódico*: "Havia de tornar a Barcelona, i en pujar al taxi a l'RDA i demanar per l'aeroport de Berlín oest, el taxista em va dir que no hi havia anat mai. Recordo haver fet un reportatge sobre aquell home, que amb el seu *Trabant* em va anar explicant com era fer la carrera per primera vegada a la vida. En moments així, t'interessa la part humana, i t'adones realment de l'impacte que tenen els règims en aquests països".

Uns règims que van decidir, les primeres hores, blindar la informació referent al que estava passant, fet que tan sols va potenciar la cerca d'històries per elaborar les cròniques que s'havien de despatxar.

Eduard Sanjuan, enviat especial per a TV3, detalla com l'empatia amb la gent era el més bonic del moment: "Hi havia escenes impressionants. Més que periodista, eres espectador privilegiat d'aquell esdeveniment, i ho explicaves amb molta emoció".

PER SORPRESA

Ningú va anticipar el que passaria. Els professionals que cobrien l'Est tenien indicis que entreveien un gran canvi: al setembre, milers d'alemanys de l'est havien fugit per Hongria, que acabava d'obrir la frontera amb Àustria; a l'octubre, 70.000 persones es varen manifestar a Leipzig en una de les concentracions populars multitudinàries d'aquelles setmanes; a principi

de novembre, el primer ministre de l'RDA, Willi Stoph, dimitia i era substituït pel reformista Hans Modrow...

Tot apuntava, doncs, cap a un gran esclat social o polític. Però ningú s'imaginava que el que haurien de cobrir serien esdeveniments tan crucials com la caiguda del mur, la posterior desfeta de l'URSS o el final de la guerra freda. La bipolaritat entre Washington i Moscou semblava condemnada a perdurar eternament, per això la sorpresa va marcar professionalment molts dels presents, fent-los replantejar la visió que tenien del món i del que estaven informant. "Es una de les coses que no penses mai que pot passar", assegura Gallach. Partal va més enllà: "No estàvem

preparats per entendre-ho. Era com si mentalment ho tinguéssim prohibit. Tots nosaltres estarem marcats per això”.

Els esdeveniments d'aquella freda i plujosa tardor no van representar només la fi d'una frontera geogràfica, sinó també la fi d'un sistema global i un equilibri mundial, i no hi havia consciència del punt i a part

UNA PREGUNTA DEL PERIODISTA RICARDO EHRMANN A UN ALT MEMBRE DEL POLITBURÓ VA PRECIPITAR ELS ESDEVENIMENTS

que simbolitzava, tampoc entre els polítics. Sense anar més lluny, el canceller de l'RFA, Helmut Kohl, era de viatge oficial a Polònia aquella primera setmana de novembre. “Absolutament ningú dels líders polítics de l'oposició, cap dels que estaven fent caure el mur a l'RDA, tenien idea del que estaven fent o cap a on anaven. Els vaig entrevistar a tots i eren arrossegats per les masses”, recorda Rosa Montero. Unes masses que aconseguien, en una sola nit, tirar per terra una construcció que simbolitzava la divisió alemanya, europea i mundial.

UNA NOVA ERA

Començava així una nova era. Els berlinesos només tardarien unes hores a enderrocar el mur. Ara bé, tot i que la presència de milers de ciutadans va ser clau, no es commemorarien els vint-i-cinc anys d'aquell dia històric si no fos per la pregunta que el periodista Ricardo Ehrmann va formular a Günter Schabowski, alt membre del politburó, durant la roda de premsa que aquest va oferir la tarda del 9 de novembre.

El govern de l'RDA volia permetre als ciutadans més llibertat de moviment, i Ehrmann va incidir en la normativa de viatges. José Maria Siles, corresponent a TVE que era present a la conferència de premsa, escriu en els diaris que Schabowski va contestar nerviós i lligent d'uns

apunts que no semblaven massa clars. Amb un punt d'improvisació, el funcionari va assegurar que la mesura per creuar sense passaport ni visat era d'aplicació immediata quan, en realitat, estava pensat per a l'endemà. Cristina Gallach, juntament amb Josep Maria Martí Font, corresponent d'*El País*, era també a la roda de premsa celebrada a la seu del partit. “Feia molt fred —recorda— i el

meu alemany era regular. Quan Schabowski va explicar que els ciutadans podrien passar a l'oest sense traves, em vaig

aixecar i vaig córrer cap al primer telèfon fix que vaig trobar. El meu cap, Mateo Madridejos em va dir, ‘no pot ser, no ha sortit per agències’. I li vaig contestar ‘clar que no, tinc a Reuters i a France Press darrera meu, esperant que pengi!’ A partir d'aquí ja es va començar a saber”. Un anunci operatiu que es va retransmetre en

LA REVOLUCIÓ DE LES NOVES FORMES DE COMUNICACIÓ ES VA ACCELERAR AMB LA FI DEL SEGREST TECNOLÒGIC DE LA GUERRA FREDA

directe i que no pretenia tenir la magnitud política que va adquirir, però que va fer que el mur tingué els dies comptats.

CANVI TECNOLÒGIC

L'anèdota que explica Gallach no s'entendria en el món actual. Avui no cal fer cua per connectar amb la redacció a través d'un fix i les cròniques són immediates. El món ha canviat de paradigma en només vint-i-cinc anys i, tot i que l'evolució hauria tingut lloc d'una manera o altra, el cert és que la guerra freda tenia la tecnologia segrestada, “embargada i congelada”, en paraules de Llibert Ferri.

Eren els anys de la carrera espacial, el descobriment d'Arpanet i els primers mòbils, si bé tot es dissenyava i destinava a objectius militars. De fet, el gran salt

només s'explica ajuntant el canvi polític que suposa el final de guerra freda amb el cultiu tecnològic que s'havia estat sembrant els anys anteriors. La tecnologia ja hi era (Vicent Partal recorda com Gorbatxov tenia un dels primers Nokia i els corresponents es divertien intentant entendre què era aquella maleta amb un telèfon) però estava destinada a usos molt contrets.

Avui en dia, en canvi, la població té accés a la Xarxa i tot ciutadà pot informar des de qualsevol punt del planeta. Amb tot, tal com apunta Gallach, “rapidesa no vol dir millora de la qualitat”, i s'ha perdut anàlisi, profunditat i recerca. Un quart de segle després d'aquell primer Nokia de Gorbatxov, a Espanya hi ha, segons l'últim estudi de la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència, més de 53 milions de clients de telefonia mòbil. Una ingent quantitat de dispositius que interactuen a temps real, informen i fotografien amb una rapidesa mai vista. Un nou món,

sorgit després de la guerra freda, que el pensador i sociòleg polonès Zygmunt Bauman ha definit amb el terme de *modernitat líquida*. Una

societat canviant, inestable i fluida, on el *tempo* l'imposa la rapidesa.

Per a Bauman, la desregularització, la flexibilització i la liberalització dels mercats també són símbols d'aquesta nova modernitat. Elements que són fruit del canvi de paradigma que va suposar la caiguda del mur, primer, i el bloc comunista, després. Alguns líders socialdemòcrates, com Felipe González, a qui Llibert Ferri cobria en visita oficial a Budapest aquell dijous de 1989, van creure que el canvi podia ser la gran oportunitat del socialisme democràtic a Europa. I potser, en un primer moment de sorpresa i desconcert, aquesta teoria va tenir certa cabuda, però la realitat es va anar imposant i no va deixar lloc a dubtes: el capitalisme, ara sense contrapunt, s'erigiria com a ideologia triomfadora, i en el sentit més pur.

L'ERA DEL PERIODISME EMPAQUETAT

La caiguda del mur i els seus efectes va centrar la primera sessió d'una nova edició del cicle "Futur"

Pilar Bonet, corresponsal d'*El País* a Rússia, era a Sibèria el 9 de novembre de 1989. Sota terra, concretament. Es trobava al fons d'una mina per cobrir les vagues que els miners de la regió russa de Vorkuta, al cercle polar àrtic soviètic, havien començat l'estiu d'aquell mateix any per pressionar el Kremlin. La importància de les aturades radicava en què s'esperava que les protestes obririen una esclatxa reformadora a l'URSS. Però, en sortir de la mina i escoltar el que passava a Berlín, Bonet va tenir clar que la reforma vindria del centre d'Europa, de l'estat dividit per un bloc de formigó que estava tirant per terra la divisió que el món havia acceptat com a sistema permanent. Josep Maria Martí Font, excorresponsal d'*El País* a Alemanya, s'estava a Berlín el dia de la caiguda del mur. Tot i ser aquella setmana a la ciutat, el periodista residia a Bonn, la capital alemanya de l'època a on estaven la majoria de corresponsals, "el lloc més congelat del planeta", en paraules de Martí Font. "Els professionals allà eren immobiliestes. Cobrien la guerra freda des de la trinxera, i pensaven que qualsevol canvi seria el principi de la tercera guerra mundial", afegeix. Per això alguns no van anar ni a l'RDA el dia de la caiguda del mur.

Llibert Ferrí, excorresponsal de TV3 a Rússia, gravava un reportatge per al programa *Panorama* a Budapest (Hongria), quan el seu cap li va dir que s'hi quedés per cobrir la visita de l'aleshores president espanyol Felipe González. Des de

l'hotel on s'estava, va saber que el mur havia caigut. Una coincidència que el va fer testimoni de primera mà de les reaccions que els polítics més importants de la social-democràcia europea tenien aquella setmana entorn

UN QUART DE SEGLE DESPRÉS, ENCARA S'ESTÀ GESTIONANT LA FALLIDA D'AQUELL SISTEMA

l'esdeveniment que canviaria el curs d'Europa.

Bonet, Martí Font i Ferrí són tres mirades d'un mateix dia. Tots tres emplaçaments dins el bloc comunista, que demostren que ningú s'esperava que l'esclatxa que ho canviaria tot s'obriria a l'RDA, la més tancada i sobreprotegida de totes les àrees d'influència soviètica. Tres punts de vista ideals per arrencar una anàlisi sobre quin periodisme es feia a final dels vuitanta i quin periodisme fem avui. "La cita amb la Història més important de les últimes dècades", en paraules de Marc Vidal, vicedegà del Col·legi de Periodistes, va ser el marc idoni per donar el tret de sortida a la tercera edició del cicle "Futur", una proposta que busca repensar i enfortir l'ofici a través de xerrades i debats sobre l'estat de la professió.

Una mirada global i una anàlisi necessària que arrenca, així, amb una mirada al passat. Un passat proper ja que, vint-i-cinc anys després de la caiguda del mur, el món encara està gestionant la fallida d'un sistema que va restar dempeus més de setanta anys.

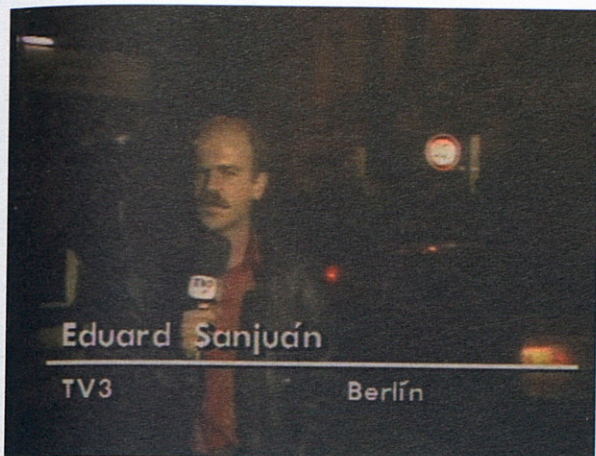
Sense anar més lluny, Ucraïna ens recorda cada dia que els processos de la zona són lluny de la resolució. Som, però, davant d'una nova guerra freda? Per a Ferrí, la història passa per sobre situacions que recorden escenaris passats, si bé mai iguals. "Ara no hi ha ideologia, míssils nuclears o sistemes antagònics", puntualitza. Una opinió compartida per Bonet, qui creu que mai es torna al punt de partida: "Ens movem en un món postmodern i eclèctic, amb elements del passat rus i

Ferrí, Bonet, Vidal i Martí Font durant la taula rodona. Foto: Jordi Salinas

del soviètic. Hi ha trets que s'assemblen, tot i així, es produirà alguna cosa nova."

El que ha posat sobre la taula la crisi de Crimea és la falta de referents. *The Guardian* o *The New York Times* l'han explicat amb conceptes i llenguatge de la guerra freda, el que, en opinió dels ponents, desvirtualitza l'ofici de periodista. "En moments crítics, el que compta és la professió com a artesanía, la capacitat de fer un parell de sabates a mida. No la producció en cadena que desenvolupa un producte deficitari i irreal", exposa Bonet. Martí Font va més enllà: "Si empaquetes continguts, aleshores ja no és periodisme, és una altra cosa". Una informació empaquetada que domina avui l'estil periodístic, s'oblida de l'anàlisi i de la reflexió, a més de recuperar antics conceptes per poder explicar l'essència d'un nou món. Ç

Eduard Sanjuán informant des de Berlín i Àngels Barceló des de Barcelona amb un tros de mur sobre la taula. Fotos: TVC

A Europa, concretament, la por que el comunisme creués el teló d'acer havia forçat el sistema capitalista a "concedir una sèrie de drets", analitza Vicent Partal.

"NO HA SERVIT DE RES, NOMÉS PER A LA CRUELITAT I LA INFÀMIA", VA ESCRIURE JOSEP MARIA MARTÍ FONT SOBRE EL MUR

Per a Rosa Montero, el neoliberalisme ja era molt present als vuitanta i va conduir, entre altres coses, a la caiguda del mur, encara que el que va venir a posteriori va ser una regressió a un model "molt més primitiu i salvatge".

Una teoria que comparteix Eduard Sanjuán, qui creu que el final de l'URSS va donar peu a una "eufòria procapitalista". La mateixa que es materialitzaria en el Consens de Washington de 1990 i que faria que els periodistes haguessin de prescindir, com recorda Llibert Ferri, del terme *capitalisme* per passar a parlar d'*economia de mercat*. Un canvi que no es limitava al llenguatge i que portaria entre altres coses a la rebaixa de drets socials, la precarització laboral o l'onada de privatit-

zacions, sobretot a l'antiga URSS, a on la fi del comunisme va obrir la porta als abusos i va sembrar el terreny als oportunistes.

Però, tal com apunta Gallach, "no hi havia manuals", per la qual cosa les transicions es van fer de manera desorganitzada. El cas de la integració de l'RDA va ser un pèl diferent, per

tractar-se d'un territori petit i per la gran voluntat del poble alemany, que ja des de les primeres hores del 9 de novembre va cridar a l'uníson "Som un poble!" ("*Wir sind die Volk!*").

DETINGUTS, MORTS O LLIURES

Un clam que va trencar per sempre el formigó que alçava el mur de Berlín. Erigit l'agost de 1961, pretenia evitar la fuga de ciutadans cap a l'oest, i ho va aconseguir durant quasi trenta anys. En aquest temps, 75.000 persones van ser arrestades per intentar escapar, 40.000 van aconseguir-ho i 136, segons dades oficials, van morir en l'intent. Però el més extraordinari és que, com tots els murs que separen pobles a la força, va ser inútil. Vicent Partal relata

a *Llibreta a Berlín* com els alemanys de l'est tornaven a casa per sopar després d'haver creuat a la part occidental aquell primer cap de setmana de llibertat. Josep Maria Martí Font escriu a les cròniques d'aquells dies: "La gran paradoxa del mur és que acaba com va començar. (...) No ha servit de res, només per a la crueltat i la infàmia".

Ara bé, el més important és que la destrucció del mur va fer veure al món que tot era viable. "Després d'això t'ho creus tot. La caiguda del mur fa possible qualsevol cosa. Si cau el mur, tot es possible", assegura Partal mentre ensenya un visat per passar a l'Alemanya de l'est datat per al 1990. No el va haver de fer servir mai. El mur va caure en una tarda i Alemanya va aconseguir la reunificació en poc més d'un any. El que semblava impossible va resultar ser així de senzill. I és que la normalitat, la naturalitat i la convicció calma-da són, de ben segur, la millor resposta que els pobles poden donar als totalitarismes, els murs i les imposicions. **Ç**